

ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННИХ ЗАВОЛОДІНЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ, ВЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ

CONDUCTING INVESTIGATIVE (SEARCH) ACTIONS AT THE INITIAL STAGE OF THE INVESTIGATION OF ILLEGAL POSSESSION OF VEHICLES COMMITTED BY MINORS

Соломатіна О.С., аспірантка

Харківський національний університет внутрішніх справ

Розглянуто правові основи проведення слідчих (розшукових) дій в ході розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених неповнолітніми. Зазначено, що завдяки провадженню слідчих (розшукових) дій відбувається збирання, перевірка та оцінювання доказової інформації. Охарактеризовано стан опрацювання вітчизняними вченими проблематики організації підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій в ході розслідування злочинів, зокрема, незаконних заволодінь транспортних засобів, вчинених неповнолітніми. Проаналізовано погляди науковців з теоретичних та практичних проблем застосування слідчих (розшукових) дій в ході досудового розслідування. Показано, що проблематика застосування слідчих (розшукових) дій не втрачає своєї актуальності, оскільки зацікавленість України у подальшій інтеграції в європейське співтовариство зумовлює необхідність гармонізації українського законодавства з орієнтацією на захист прав і свобод людини, впровадження та реальне утвердження принципу верховенства права. Розглянуто організаційно-тактичні засади проведення слідчих (розшукових) дій, серед яких: огляд, допит, обшук, пред'явлення особи для впізнання, слідчий експеримент. Зазначено, що на підставі зібраних відомостей здійснюється планування подальших слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні. Зазначено, що отримана в ході проведення вище зазначених слідчих (розшукових) дій інформація сприяє формуванню доказової бази у кримінальних провадженнях щодо незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених неповнолітніми.

Ключові слова: слідчі (розшукові) дії, огляд, допит, обшук, пред'явлення особи для впізнання, слідчий експеримент, розслідування, транспортні засоби, незаконне заволодіння, неповнолітні.

The legal basis for conducting investigative (search) actions during the investigation of illegal possession of vehicles committed by minors is considered. It is noted that due to the conduct of investigative (search) actions, the collection, verification and evaluation of evidentiary information is carried out. The state of development by domestic scientists of the problems of organizing the preparation and conduct of investigative (search) actions during the investigation of crimes, in particular, illegal possession of vehicles committed by minors, is characterized. The views of scientists on the theoretical and practical problems of the use of investigative (search) actions during pre-trial investigation are analyzed. It is shown that the problems of the use of investigative (search) actions do not lose their relevance, since Ukraine's interest in further integration into the European community necessitates the harmonization of Ukrainian legislation with an orientation towards the protection of human rights and freedoms, the implementation and real establishment of the principle of the rule of law. The organizational and tactical principles of conducting investigative (search) actions are considered, including: examination, interrogation, search, presentation of a person for identification, investigative experiment. It is noted that on the basis of the collected information, further investigative (search) actions in criminal proceedings are planned. It is noted that the information obtained during the above-mentioned investigative (search) actions contributes to the formation of an evidentiary base in criminal proceedings regarding illegal possession of vehicles committed by minors.

Key words: investigative (search) actions, examination, interrogation, search, presentation of a person for identification, investigative experiment, investigation, vehicles, illegal possession, minors.

Постановка проблеми. Доведення винуватості особи у вчиненні конкретного кримінального правопорушення досягається завдяки збиранню доказів, що перш за все, здійснюється шляхом проведення цілого комплексу слідчих (розшукових) дій. У зв'язку з цим вченими не випадково наголошується, що слідчі (розшукові) дії посідають у структурі діяльності слідчого особливе місце, оскільки саме через їх провадження відбувається, збирання, перевірка та оцінювання доказової інформації. В цьому ракурсі слід погодитись з думкою науковців, що «слідчі дії є способом здійснення слідчої діяльності, формою її організації, що не вичерпується роботою з доказами, а й передбачає інші кримінально-процесуальні процедури та організаційно-технічні заходи» [1, с. 10].

Мета публікації полягає у дослідженні правових та організаційних засад проведення слідчих (розшукових) дій, а також визначення особливостей їх застосування підрозділами Національної поліції України в ході розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених неповнолітніми.

Стан опрацювання проблематики. У юридичній літературі проблемні питання організації і тактики проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема при розслідуванні злочинів, вчинених неповнолітніми, досліджувалися такими науковцями як: С. Є. Абламський, О. В. Авраменко, Б. Ю. Бистрицький, О. Ф. Вакуленко, В. О. Гусєва, К. В. Драчова, В. Г. Дрозд, В. А. Журавель, І. Л. Калім-

бет, О. В. Каплина, В. О. Коновалова, Я. Ю. Конюшенко, А. Н. Лазарев, С. М. Лозова, В. О. Малирова, Т. П. Матюшкова, Д. А. Патрелюк, В. Д. Пчолкін, М. М. Ракович, Н. З. Рогатинська, В. В. Седакова, І. В. Сорока, Ю. В. Терещенко, О. В. Федосова, О. Л. Христов, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітько, О. О. Юхно та інші. Проведений аналіз наукових досліджень свідчить, що проблематика застосування слідчих (розшукових) дій не втрачає своєї актуальності, оскільки зацікавленість України у подальшій інтеграції в європейське співтовариство зумовлює необхідність гармонізації українського законодавства з орієнтацією на захист прав і свобод людини, впровадження та реальне утвердження принципу верховенства права. У цьому контексті варто підтримати науковців, які вважають, що «сучасний стан правового регулювання досудового розслідування не повною мірою відповідає засадам кримінального провадження, оскільки з розширенням змагального процесу, а також в умовах приведення національного законодавства до європейських стандартів у сфері захисту прав людини проблемні питання правовозастосовного характеру набувають особливого значення, адже є індикатором реального забезпечення прав, свобод та законних інтересів особи на цій стадії» [2, с. 146; 3, с. 174]. Водночас, проведення слідчих (розшукових) дій є одним із головних засобів отримання (збирання) та перевірки доказів у кримінальному провадженні, а правильно обрана тактика їх проведення забезпечує їхню ефектив-

ність і досягнення поставлених цілей. О. В. Федосова слушно зазначає, що при «визначенні першочерговості слідчих (розшукових) дій важливо прогнозувати можливі результати й відповідно до цього визначати їхню найбільш оптимальну черговість» [4, с. 192]. В контексті розгляду даного питання слід погодитись також з О. В. Капліною, на думку якої «безпосереднє проведення слідчих дій та їх послідовність буде залежати від конкретних обставин кримінального провадження, внутрішнього переконання слідчого чи прокурора або заявлених стороною захисту чи потерпілим клопотань» [5, с. 42]. Вважаємо за необхідне підтримати також позицію науковців, які стверджують, що «проведення слідчих дій є обов'язковою складовою процесуальної діяльності слідчого та безпосереднім способом виконання завдань доказування. Така процесуальна діяльність, спрямована на збирання доказів і здійснюється у двох формах: проведення слідчих (розшукових) дій і проведення інших процесуальних дій» [6, с. 114; 7, с. 46].

Виклад основного матеріалу. Згідно з ч. 1 ст. 223 КПК України «слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні» [8]. За допомогою слідчих (розшукових) дій виявляються обставини вчинення злочину. У КПК України передбачено проведення таких слідчих (розшукових) дій: допит; пред'явлення особи для впізнання; огляд; обшук; слідчий експеримент; освідчення особи; проведення експертизи, що проводяться в межах кримінального провадження [9].

Початкові перевірочні та організаційні заходи щодо вчиненої протиправної події проводяться відповідно до вимог Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, затвердженої наказом МВС України від 27.04.2020 р. № 357 [10]. Слідчий повинен отримати від чергового по ВПП певну орієнтуючу інформацію про подію злочину і місце його вчинення, а також здійснити підготовчі заходи перед виїздом до місця події [11, с. 41-47]. На цьому етапі, відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України «слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань» [8].

Слід зазначити, що відповідно до ч. 3 ст. 214 КПК України «здійснення досудового розслідування, крім випадків, передбачених цією частиною, до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. У невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути проведений огляд місця події (відомості вносяться невідкладно після завершення огляду або отримання довідки, висновку спеціаліста)» [8]. Так, відповідно до ч. 1 ст. 237 КПК України «з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей, документів та комп'ютерних даних» [8]. Отже, законодавець зазначає, що об'єктами огляду під час розслідування злочинів є місцевість, приміщення, речі та документи, а окремою нормою визначає труп як самостійний об'єкт огляду (ст. 238 КПК України). При цьому, як справедливо наголошують науковці, не згадується як самостійний об'єкт огляду – «місце події» [12, с. 265]. Однак, незважаючи на відсутність окремої норми, законодавець передбачив, що

сутність слідчого огляду будь-якого виду й особливо місця події, полягає у своєрідності пізнавальної діяльності слідчого в процесі його проведення.

О. Л. Христов, М. Ю. Ковель та інші науковці зазначають, що огляд місця події у справах про незаконні заволодіння транспортними засобами, може проводитись неодноразово [13, с. 289-293]. Автори практичного посібника «Протидія незаконному заволодінню транспортними засобами підрозділами Національної поліції України» (2020 р.) вважають, що «під час досудового розслідування незаконного заволодіння транспортними засобами характерними є проведення оглядів: 1) на місці останньої стоянки автомобіля; 2) на місці його виявлення: а) ділянки місцевості, де автомобіль залишив злочинець; б) місці ДТП за участю викраденого автомобіля; в) місці затримання автомобіля зовнішніми нарядами патрульної поліції, Національної гвардії України». Серед них виділяють два різновиди огляду: 1) огляд прилеглої до автомобіля (або місця його останньої стоянки) території; 2) огляд самого автомобіля (зовнішній та внутрішній)» [14, с. 193].

В. В. Сєдакова зазначає, що «тактика проведення огляду місця події – місця незаконного заволодіння транспортним засобом – залежатиме саме від характеристики місця незаконного заволодіння транспортним засобом (вулиця, відкрита неохоронювана стоянка у дворі багатоповерхового будинку, закрита охоронювана стоянка, гараж чи інше закрите приміщення). При огляді вулиць і відкритих неохоронюваних стоянок у дворі багатоповерхового будинку увага слідчо-оперативної групи повинна бути спрямована на пошук і виявлення слідів проникнення до транспортного засобу, відключення сигналізації та інших пристроїв проти викрадання, слідів злочинців (недопалків, цигарок, слідів взуття), а також з'ясування основних характеристик місця злочину, наявності та розташування освітлення, житлових приміщень, обладнаних камерами зовнішнього відеоспостереження» [15, с. 165-166].

Таким чином, під час вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом на відкритій місцевості, (стоянці) необхідно виявляти такі сліди, що дозволять встановити обставини механізму кримінального правопорушення. Із цією метою при огляді місця події спеціаліст за вказівкою слідчого проводить попередні дослідження виявлених слідів для моделювання дій злочинця, оперативного отримання інформації про нього, встановлення знарядь злочину, а також напрямів руху злочинців для організації переслідування та розшуку по «гарячих» слідах.

Важливу інформацію може дати аналіз обстановки, у якій сталася подія. Оскільки неповнолітні вчиняють кримінальні правопорушення переважно на знайомій для них території, то в ході огляду місця події можуть бути встановлені обставини, що підтверджують припущення про причетність до незаконного заволодіння транспортним засобом неповнолітніх осіб» [16, с. 173]. Таким чином, місце вчинення злочину може бути максимально наближене до місця проживання груп неповнолітніх.

Під час проведення огляду виявленого автомобіля бажана присутність потерпілого, який може повідомити, які предмети відсутні в автомобілі, а які з'явилися, зокрема, доцільно звернути увагу на наявність недопалків у салоні автомобіля й поруч з ним і, якщо вони не належать потерпілому, вилучити їх для подальшого проведення біологічної експертизи. В окремих випадках, особливо коли є відомості, що злочинці нещодавно покинули автомобіль, доцільно використовувати службово-пошукового собаку, який може вказати напрямок, у якому злочинці пішли від автомобіля. Наприклад, під час огляду викраденого, а потім кинутого транспортного засобу можна одержати уявлення про те, якою мірою неповнолітній володіє способами відкривання замків автомобіля, знайомий із електросхемою цієї марки, уміє нейтралізувати сигналізацію.

Таким чином, разом із членами слідчо-оперативної групи, залученими спеціалістами, запрошеними потерпілим, свідками та іншими учасниками кримінального провадження слідчий проводить огляд місця події, де вилучає речі та документи, які мають значення для кримінального провадження, у тому числі матеріальні об'єкти, придатні для з'ясування обставин, що підлягають доказуванню. Слідчий забезпечує їх належне зберігання з метою подальшого направлення для проведення експертного дослідження. Отже, вчасне та якісне проведення огляду місця події визначає успішний хід розслідування в цілому.

Слушною є позиція Т. О. Борець, яка вважає, що «серед слідчих дій, які проводяться у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактами незаконного заволодіння мототранспортним засобом, найбільш розповсюдженим є допит. За допомогою допиту здобувається найбільша кількість доказів, тому вміла, тактично вірно проведена відповідна слідча дія, визначає якість всього розслідування в цілому» [17, с. 32]. Я. Ю. Конюшенко зазначає, що «шляхом проведення допиту вирішується значна кількість питань, що безпосередньо стосуються збирання, перевірки та оцінки наявних у відповідному кримінальному провадженні доказів. Окреслений чинник має не лише суттєве значення для прийняття відповідного рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення інших слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а й для закінчення досудового розслідування» [1, с. 78].

Науковці вважають, що «в методиці розслідування заволодіння транспортним засобом тактика допиту має особливості, зумовлені механізмом їх вчинення та обставинами, що підлягають доказуванню, а також статусними і соціальнопсихологічними рисами допитуваних осіб. Особливої уваги заслуговує допит потерпілих і свідків, який проводиться, зазвичай, відразу після подання потерпілим письмової заяви і внесення відомостей до ЄРДР. Потерпілим у кримінальному провадженні щодо незаконного заволодіння транспортним засобом може бути фізична особа (власник або користувач транспортним засобом), якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Такий статус особа набуває з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого (ст. 55 КПК України)» [18, с. 25-27].

Т. П. Матюшкова, Н. Є. Філіпенко, С. І. Шабалдас вважають, що «при розслідуванні зазначеного виду злочину допит потерпілого є одним з основних джерел інформації про характеристику транспортного засобу, яким заволоділи злочинці, осіб, щодо яких він має підозри про їх причетність до вчинення злочину. Допит потерпілих проводиться в першу чергу в ситуаціях, коли злочинці не затримані і не встановлені, а транспортні засоби не виявлені» [19, с. 356].

У цій ситуації, на думку М. М. Раковича, «головною метою допиту визнається отримання показань потерпілого стосовно трьох груп обставин: 1) місце і час виявлення незаконного заволодіння транспортним засобом (стосується і його місця знаходження); 2) ознаки транспортного засобу (вид, марка, модель, колір кузова, наявність видимих зовнішніх пошкоджень тощо), а також чи був застрахований транспортний засіб, якщо так, то коли, на яку суму, хто є страховиком тощо; 3) хто із знайомих потерпілому осіб міг заволодіти транспортним засобом (хто мав чи міг мати доступ).

У зв'язку з цим потрібно звернути увагу, що допит потерпілого може проводитися кілька разів на різних етапах досудового розслідування: 1) початковому етапі – для отримання відомостей про викрадений транспортний засіб та відомі йому обставини його викрадення (потрібні для

організації розшуку); для уточнення окремих обставин викрадення, встановлених під час проведення початкових слідчих (розшукових) дій; 2) наступному етапі – для отримання відомостей щодо обставин, пов'язаних із затриманням підозрюваного, проведенням обшуків (наприклад, перед пред'явленням речей, вилучених у підозрюваного) тощо» [3, с. 158].

Після допиту потерпілого, зазвичай, виникає потреба й у допиті свідків, якщо такі встановлені. Слідча практика свідчить, що «в якості свідків по даній категорії справ можуть бути допитані особи які: є очевидцями підготовки, вчинення та приховування незаконного заволодіння транспортним засобом; проживають, працюють або проводять свій вільний час поблизу місця незаконного заволодіння транспортним засобом, місцем його приховування, демонтажу, виявлення тощо; знайомі власника транспортного засобу, його родичі чи члени родини, які за домовленістю із потерпілим колись керували, користувались транспортним засобом, мали від нього ключі та документи; здали в оренду чи усно погодилися на використання їхнього гаражу, сараю, іншого приміщення своїм знайомими, друзями чи іншими особами – викрадачами автомобілів; стали очевидцями затримання викрадачів, у тому числі, під час безпосереднього використання ними транспортного засобу, яким вони незаконно заволоділи; є очевидцями чи потерпілими від дорожньо-транспортної події, що відбулась за участю викраденого транспортного засобу під керівництвом викрадачів та інших осіб; мають іншу важливу для слідства інформацію (члени родини, сім'ї злочинців, їхні знайомі та друзі, обізнані про характер, звички, хвороби, інші дані про його особистість) тощо» [19, с. 358].

Допит свідків під час досудового розслідування, зазначають науковці, «може бути проведено в режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення (дистанційне досудове розслідування) у випадках: неможливості безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин; проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого; необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування; наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми» [20, с. 336]. Проведення допиту, упізнання в режимі відеоконференції під час досудового розслідування, передбачено ст. 232 КПК України [8].

Науковці зауважують, що «тактика допиту підозрюваного у справах про незаконне заволодіння транспортними засобами залежатиме від сукупності певних обставин. А саме момент затримання (під час незаконного заволодіння, невдовзі після нього, через значний проміжок часу з моменту викрадення, а також до чи після затримання інших підозрюваних), характер та обсяг інформації щодо його причетності до злочину (свідчення інших осіб, речові докази, виявлення к моменту допиту викраденого транспортного засобу), характеристика особистості допитуваного (наявність кримінального минулого, ступінь психічної врівноваженості, вік, наявність та характер спеціальної підготовки, ін.), зайнята ним позиція по справі (визнає чи не визнає свою причетність, до незаконного заволодіння транспортним засобом, дає правдиві чи неправдиві свідчення або відмовляється від дачі показань) <...> Допит підозрюваного у незаконному заволодіння транспортним засобом має бути спрямований на «встановлення інформації про: 1) обставини підготовки злочину; 2) обставини, умови, спосіб та знаряддя вчинення злочину; 3) спосіб приховування злочину; 4) особу співучасника(ків) чи обставини формування групи; 5) обставини затримання; 6) місце знаходження викраденого транспортного засобу або його частин; 7) інші важливі для справи обставини» [19, с. 360-361].

Між тим, «допит неповнолітнього підозрюваного у незаконному заволодінні транспортним засобом розширюється за рахунок з'ясування додаткових обставин, пов'язаних із: їхнім віком, умовами проживання і виховання; складом сім'ї, ступенем сімейного благополуччя у родині (місці) проживання неповнолітнього; наявністю антисоціальних нахилів найближчого оточення неповнолітнього підозрюваного та фактів домашнього насильства, у тому числі, вчиненого відносно нього; перебування на обліку у Національній поліції; наявністю та характером обставин, що негативно вплинули на цей процес; наявністю дорослого (повнолітнього) підбурювача, замовника; вживанням алкоголю, наркотиків, сильнодіючих, отруйних речовин та перебування у зв'язку з цим на відповідному обліку; вид занять та місце діяльності; встановленням особистості їхніх батьків, опікунів, піклувальників тощо» [19, с. 361].

Допит неповнолітнього проводиться слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом згідно із загальними правилами, указаними в ст.ст. 226, 227, та відповідно до вимог, визначених главою 38 КПК України «Кримінальне провадження щодо неповнолітніх» [8]. У допиті неповнолітнього, який не досяг шістнадцятирічного віку, має бути забезпечена участь законного представника, педагога чи психолога, а в разі необхідності – лікаря. Допит неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого здійснюється в присутності захисника (ст. 490 КПК України). Відповідно до ст. 226 КПК України допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день [8]. Особам, які не досягли шістнадцятирічного віку, роз'яснюється обов'язок про необхідність давання правдивих показань, не попереджуючи про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання.

В методіці розслідування заволодіння транспортним засобом тактика допиту має особливості, зумовлені механізмом їх вчинення та обставинами, що підлягають доказуванню, а також статусними і соціальнопсихологічними рисами допитуваних осіб. Особливої уваги заслуговує допит потерпілих і свідків, який проводиться, зазвичай, відразу після подання потерпілим письмової заяви і внесення відомостей до ЄРДР. У сучасній криміналістичній науці зроблені спроби розробки та класифікації систем тактичних прийомів допиту. Як зауважує В. Ю. Шепітько, «стосовно допиту неповнолітніх, котрі посідають різне процесуальне становище, можна назвати системи тактичних прийомів, які мають метою 1) встановлення психологічного контакту; 2) активізацію у пам'яті забутого; 3) спонукання до дачі показань; 4) усунення фантастичних нашарувань; 5) викриття брехні; 6) усунення протиріч у показаннях» [21, с. 362]. Усуненню фантастичних нашарувань у показаннях неповнолітніх, як зазначає Н. В. Павлюк «сприятимуть такі тактичні прийоми: слідчий експеримент, пред'явлення доказів, доступних розумінню допитуваного; повернення до певних місць показань, з метою докладнішого висвітлення окремих обставин; використання різних наочних засобів, що допомагають відновити в пам'яті наочні події; використання образотворчих здібностей неповнолітнього; промовляння поставленого слідчого запитання вголос тощо» [22, с. 429].

Правила допиту неповнолітніх підозрюваних поширюються на випадки проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб за їхньої участю. Одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб рекомендується проводити тільки у випадках, коли є істотні суперечності в показаннях кількох неповнолітніх і їх не можна усунути іншими методами. Це пояснюється тим, що: «неповнолітні схильні до помилкового розуміння товариства та дружба; не хочуть виглядати «зрадниками» в очах однолітків і дорослих товаришів; дуже неохоче погоджу-

ються на проведення одночасного допиту зі співучасниками із числа родичів; бояться помсти з боку родичів або друзів, яких вони викривають; можуть піддатися впливу іншого учасника процесуальної дії, особливо дорослого» [23, с. 42-44].

У ході підготовки одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб доцільно: психологічно підготувати неповнолітнього: попередити, що не виключена можливість спроби іншого учасника слідчої (розшукової) дії умовляннями чи погрозами спонукати його відмовитися від раніше даних показань або взяти провину на себе; нейтралізувати можливі загрози; підготувати та ретельно перевірити наявні науково-технічні засоби фіксації слідчої (розшукової) дії.

Важливим процесуальним засобом отримання доказів є проведення обшуку. Відповідно до ч. 1 ст. 234 КПК України «обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб» [8].

Особистий обшук у справах про незаконне заволодіння транспортними засобами проводиться в ситуації затримання злочинця в момент незаконного заволодіння автомобілем чи невдовзі після вчинення злочину. Метою даної слідчої дії є виявлення знарядь і засобів скоєння злочину, речей і документів власників транспортних засобів тощо. Значення особистого обшуку полягає не тільки в тому, щоб виявити ті чи інші предмети і документи, які б доводили причетність даної особи до вчинення злочину, але і в тому, що деякі з цих об'єктів можуть свідчити про ціль незаконного заволодіння транспортним засобом, про наявність підготовки, їх характеру, наявність співучасників тощо.

Обшук у справах про незаконне заволодіння транспортними засобами може бути проведений за місцем проживання підозрюваного, а також у родичів та знайомих підозрюваного при зберіганні останнім у них викраденого автомобіля, його демонтажу, переобладнання тощо. С. Є. Петров слушно зазначає, що «метою обшуку при розслідуванні незаконного заволодіння автотранспортними засобами є виявлення й вилучення викраденого (автотранспортних засобів, їх деталей, речей і документів потерпілого й т. ін.); записів і переписки, у яких можуть бути зазначені прізвища співучасників і можливе місце їх знаходження; знарядь, які використовувалися при вчиненні викрадень; одягу й взуття, які могли бути на злочинцеві в момент вчинення злочину; засобів маскування викраденого автотранспорту розпилювачі фарби, фальшиві номерні знаки тощо» [24, с. 128].

Об'єктами пошуку при обшуку можуть виступати: транспортні засоби, якими незаконно заволоділи злочинці, їх окремі частини; знаряддя і засоби злочину (інструменти, спеціальне обладнання для примусового заведення двигуна, універсальний ключ, код-граббер, ключі від замків запалення) та ін. У ході обшуку можуть бути виявлені обставини, що свідчать про вживання неповнолітнім спиртних напоїв, наркотиків та ін. Усі ці факти необхідно відбито в протоколі обшуку для наступної перевірки версії про залучення неповнолітнього в злочинну діяльність [25, с. 269; 26, с. 211-215; 27, с. 234-236].

У справах про незаконні заволодіння транспортними засобами може бути проведено пред'явлення особи для впізнання. Згідно з ч.1 ст. 228 КПК України «перед тим, як пред'явити особу для впізнання, слідчий, прокурор попередньо з'ясовує, чи може особа, яка впізнає, впізнати цю особу, опитує її про зовнішній вигляд і прикмети цієї особи, а також про обставини, за яких вона бачила цю особу, про що складає протокол. Якщо особа заявляє, що вона не може назвати прикмети, за якими впізнає особу, проте може

впізнати її за сукупністю ознак, у протоколі зазначається, за сукупністю яких саме ознак вона може впізнати особу. Забороняється попередньо показувати особі, яка впізнає, особу, яка повинна бути пред'явлена для впізнання, та надавати інші відомості про прикмети цієї особи» [8].

Особливості тактики пред'явлення для впізнання неповнолітньої особи зумовлюються винятковими особливостями його психіки. Легковажна поведінка неповнолітнього (зухвала поведінка, грубе поводження з особою, яка впізнає) може вплинути на особу, яка впізнає, та знизити доказове значення результатів цієї слідчої (розшукової) дії. Інші ж неповнолітні, навпаки, виявляють сором'язливість, скутість, острах перед невідомими наслідками. Із урахуванням названих обставин у ролі понятих запрошуються педагоги або особи, знайомі неповнолітньому, але не зацікавлені в результатах провадження. За необхідності впізнання може провадитися за фотознімками, матеріалами відеозапису. Проведення впізнання за фотознімками, матеріалами відеозапису виключає можливість проведення цієї дії надалі.

В. О. Гусева звертає увагу на особливості ідентифікації особи за ознаками зовнішності за фотознімками та матеріалами відеозапису. Вона зазначає, що «фотознімок із особою, яка підлягає впізнанню, пред'являється особі, яка впізнає, разом з іншими фотознімками, яких має бути не менше трьох. Фотознімки, що пред'являються, не повинні мати значних відмінностей між собою за формою та іншими особливостями, що суттєво впливають на сприйняття зображення. Особи на інших фотознімках повинні бути тієї ж статі й не повинні мати значних відмінностей у віці, зовнішності та одязі з особою, яка підлягає впізнанню. Матеріали відеозапису із зображенням особи, яка підлягає впізнанню, можуть бути пред'явлені лише за умови зображення на них не менше чотирьох осіб, які повинні бути тієї ж статі й не повинні мати значних відмінностей у віці, зовнішності та одязі з особою, яка підлягає впізнанню. До дії пред'явлення особи для впізнання можуть бути залучені спеціалісти для фіксування впізнання технічними засобами, психологи, педагоги та інші спеціалісти» [28, с. 110].

З метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, відповідно до ч. 1 ст. 240 КПК України «слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань» [8]. Під час розслідування незаконного заволодіння транспортними засобами «найчастіше проводиться слідчий експеримент для перевірки можливості: а) включення двигуна способом, зазначеним обвинувачуванним, при наявності застосованих власником запобіжних заходів; б) відкриття дверей автомобіля й включення запалювання ключами, вилученими в підозрюваного; в) подолання замикаючих пристроїв на дверях гаража; г) виготовлення підозрюваним вилучених у нього підроблених документів та ін.» [24, с. 129].

До участі в цій слідчій (розшуковій) дії можуть бути залучені підозрюваний, потерпілий, свідок, захисник, представник. Також, згідно з ч. 2 ст. 240 КПК України «за необхідності слідчий експеримент може проводитися за участю спеціаліста. Під час проведення слідчого експерименту можуть проводитися вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складатися плани і схеми, виготовлятися графічні зображення, відбитки та зліпки, які додаються до протоколу» [8].

Висновки. Отримана в ході проведення вище зазначених слідчих (розшукових) дій інформація сприяє формуванню доказової бази у кримінальних провадженнях щодо незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених неповнолітніми. В залежності від слідчої ситуації на певному етапі досудового розслідування і необхідністю отримання додаткової доказової інформації слідчим може бути прийнято рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, тактичних операцій, а також використання спеціальних знань при проведенні експертних досліджень. Розробка рекомендацій з організації і тактики проведення зазначених заходів має важливе значення для формування окремої криміналістичної методики розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених неповнолітніми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конюшенко Я.Ю. Проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні: проблеми теорії та практики : монографія. Харків : Факт, 2020. 476 с.
2. Дрозд В.Г. Правове регулювання досудового розслідування: проблеми теорії та практики: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 448 с.
3. Ракович М.М. Методика розслідування незаконного заволодіння транспортним засобом: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.09. Одеса 2024. 267 с.
4. Федосова О. В. Особливості організації і тактики проведення слідчих (розшукових) дій в ході розслідування корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми. *Юридична наука*. 2019. № 1. С. 191–198.
5. Капліна О.В. Проблеми вдосконалення нормативного регулювання проведення слідчих (розшукових) дій. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 40–48.
6. Терещенко Ю. В. Слідчі (розшукові) дії як різновид процесуальних дій. *Митна справа*. 2014. № 1 (2.1). С. 112–117.
7. Лазарев А.Н. Механізм проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.09 Харків, 2018. 231 с.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
9. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні. Станом на 21 лютого 2020 року / За заг. ред. Лошицького М.В. К.: Видавничий дім «Професіонал», 2020. 1288 с.
10. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України: наказ МВС України від 27.04.2020 року № 357. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text>
11. Лозова С.М., Куча М.С. Специфіка підготовчого етапу огляду місця події за фактом вибуху. *Вісник ОНДІСЕ*. Науково-практичне видання. 2021. № 10(97). С. 41–47.
12. Лук'яничков Є. Д., Лук'яничков Б. Є. Слідчий огляд: поняття та види. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 264–269.
13. Христов О. Л., Комель М. Ю. Види та особливості огляду під час розслідування незаконного заволодіння транспортним засобом. *Юридична наука та практика: виклики сучасних євроінтеграційних процесів: матеріали Міжнарод. наук.практ. конф. (Братислава, Словацька Республіка 27-28 лист. 2015 р.)*. Братислава: Паневропська висока школа, 2015. С. 289–293.
14. Протидія незаконному заволодінню транспортними засобами підрозділами Національної поліції України: практичний поради́к з елементами інтерактивних технологій / Бондар В.С., Бочковий О.В., Дудоров О.О., Кривонос М.В., Скляніченко Д.В. та ін. / за ред. д-ра юрид. наук, проф., заслуженого діяча науки і техніки України О.О. Дудорова. Севе́родо́нецьк: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2020. 311 с. URL: <https://dspace.lduvs.edu.ua/bitstream/123456789/579/1>